

Uraqova Gulira'no Shavkat qizi

oriental unversteti

pedagogika va psixologiya fakulteti

2-bosqich sirtqi talabasi

Annotatsiya: Maqolada yoshlar o'rtasidagi jinoyatchilikning oldini olish va unga qarshi kurashish chora-tadbirlari tahlil etilgan. Yoshlar jinoyatchiligining xususiyati aniqlanadi, uning sabablari ochib beriladi, unga ta'sir etuvchi misollar keltiriladi. Yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklarning oldini olish yo'nalishlariga alohida to'xtalib o'tildi. Yoshlar jinoyatchiligiga qarshi kurashishning dolzarb muammolari ochib berildi.

Kalit so'zlar: voyaga etmaganlar, yoshlar jinoyati, profilaktika choralari, huquqbuzarliklar profilaktikasi, umumiy profilaktika, maxsus tadbirlar, pedagogik tadbirlar.

KIRISH

Hozirgi vaqtda deviant xulq-atvorning sababi shundaki, o'smirlar ijtimoiy tabaqalanishni boshdan kechirmoqdalar, mo'l-ko'llikda yashay olmaydilar va yaxshi ta'lim oladilar. Shu asosda psixologik siljish yuz bermoqda, bu tanqidlar, janjallar, asabiy buzilishlar, huquqbuzarlik va uydan qochish bilan yakunlanadi.¹

Agar o'smir ko'cha muhitiga, mushtlashuvchilarga, rokerlarga yoki haddan tashqari sevuvchilarga tushib qolsa, unda u salbiy manfaatlar va kattalarning xatti-harakatlariga bo'lgan istakni shakllantiradi. Bu erta jinsiy tajriba, giyohvand moddalar va spirtli ichimliklarni iste'mol qilishni talab qiladi. Bunday hodisalarning asosiy sababi ota-onalarning beparvosi, bolaga etarlicha e'tibor bermaslik, beparvolik. Shuning uchun, deviant xatti-harakatlarning dastlabki belgilarida o'qituvchilar ota-onalari bilan o'zaro munosabatda bo'lib, oilaviy muhitni aniqlab olishlari kerak.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Mazkur maqolani tahlil qilish jarayonida ilmiy bilishning mantiqiylik, tarixiylik, izchillik va obyektivlik usullaridan keng foydalanildi. O'smirlar deviant xulq-atvorining profilaktikasining shakllanish tarixi qiyosiy tahlil qilindi. Каримова Л.И. Социальная психология и реклама" nomli o'quv qo'llanmasi metodologik manba bo'lib belgilandi. Shu bilan birga Sh.M. Mirziyoyevning asarlaridan keng foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Yoshlarning buzilmasligi" jamiyatda kattalar o'rnatgan tartib-qoidalarga qanchalik amal qilinayotgani bilan belgilanadi. Mabodo navqiron avlod qizil chiziqlardan hatlab o'tishga urinsa, ahvoli chatoq. Bu borada hech kimni ayamaymiz. Hatto buyuk faylasuf Suqrot ham "yoshlarni yo'ldan adashtirganlik" uchun o'limga hukm qilingan.

Avlodlar o'rtasidagi ziddiyat hamisha dolzarb bo'lib kelgan. Hamma davrning kattalarga quloq soladigan mo'min-qobil yoshlari bilan birga qoliplarni sindiradigan "buzg'unchi" yoshlari ham topiladi. Ruksat etilgan doirada yashaydigan, yaxshi bola yorlig'ini bo'yniga osib yuradiganlar bugun ham talaygina. Ular bog'chada bog'cha opasining, maktabda sinf rahbarining, universitetda domlalarining, ishxonada rahbarining, uyda... xullas, chizgan chizig'idan chiqmaydi. Bog'chadan boshlab hammaning erkatoyi bo'lib, xo'rozqandlar, a'lo baholar, faxriy yorliqlar, qizil diplomlar, imtiyozli mukofotlar, jangir-jungur medallar va albatta katta-katta amallarga erishadilar.

"Hamma maqto'v senga bo'lsin, bor sitam zorlik menga", deganlaridek, haligi qoliplarga sig'maydiganlar doim e'tibor markazidan chetda yuradilar. Shu ham ularga mustaqillik beradi. An'anaviy tartib-qoidalarni buzib yashash erkinligini qo'lga kiritadilar. Jamiyat hayotini ana shu toifa yangilaydi, ijtimoiy normalarni o'zgartiradi. Mo'min-qobillar emas.

Bolalar bilan profilaktik ishlarining turli shakllari mavjud:

1. Professional psixologlar ishtirokidagi o'yinlar va treninglar, unda kattalarning vazifasi bolaning o'z shaxsiga to'g'ri munosabatini shakllantirishdir.
2. Deviant xulq-atvor mavzusida darslar va ma'ruzalar, o'spirinlarga nima uchun Konstitutsiya buzilishi mumkin emasligi va u nimaga tahdid solishini tushuntirish.
3. Deviant xatti-harakatlarning oldini olish uchun bir nechta sinflar seriyasini o'z ichiga olgan dasturlar.

O'smirlar deviant xulq-atvorining profilaktikasi. O'smirlik yoshida deviyatsiya namoyon bo'lishining tinimisiz oshib borishi ijtimoiy pedagog oldida bu o'smirlar bilan ishlashning yangi usullari, texnologiyalarini izlash va ularga tadbiiq etish vazifasini qo'yadi. Ilmiy nazariy va amaliyotda ikki asosiy texnologiya-profilaktika va reabilitatsiya keng tarqalgan. Profilaktika-o'smirlar xulq-atvorida ijtimoiy normalardan og'ishning turli shakllarini keltirib chiqaruvchi asosiy sabab va sharoitlarni bartaraf etishga qaratilgan ijtimoiy, tibbiy, tashkiliy, tarbiyaviy va davlat tadbirlarining majmuasidir. U asosan bolani o'rab turuvchi muhitga bog'liq bo'ladi. Zamonaviy dunyoda deviant xatti-harakatlar muammosi ayniqsa keskin. Iqtisodiy tengsizlik, ommaviy globallashuv, axborotdan erkin foydalanish, demokratiyaning rivojlanishi, shuningdek, ijtimoiy hodisalar ko'pincha o'smirlar muhitida salbiy reaksiyalarni keltirib chiqaradi. Yoshlar adolatsizlikka qarshi isyon ko'taradilar, axloqiy me'yorlarni o'rnatdilar yoki o'rnatdilar. Ko'pincha bu norozilik nafaqat yosh "inqilobiy" ga, balki butun jamiyatga zarar keltiradigan o'ta xavfli shakllarga aylanadi. Deviant xatti-harakatlarning oldini olish va uning sabablarini bartaraf etish uchun siz odamga tushunadigan va umumiy manfaatlarga ega bo'lgan guruhni topishda yordam berishingiz kerak. Variant sifatida musiqa, sport maktabiga yoki sport turistik klubiga yuboring. Bularning barchasi shaxsning ishtiyoqi va qiziqishlariga bog'liq. Deviantlik xatti-harakati yoshlarni tarbiyalashda hisobga olinishi kerak bo'lgan ijtimoiy, biologik

vapsixologik omillarga bog'liq. Hammamiz bilamizki, giyohvand moddalarni iste'mol qila boshlagan odam, qaysi tipda bo'lmasin, avvalo, unga odat yaratadi. Ammo bir yil o'tgach, preparat mehnatga yaroqsiz bo'lib qoladi. Natijada u jinoyatga qo'l urishga majbur bo'ladi. Ya'ni navbatdagi giyohvandlik vositasini qabul qilish maqsadida o'g'irlikni o'z uyi – oilasidan boshlaydi. Giyohvandlik va giyohvandlikning yosh avlod tarbiyasiga, insoniyat kelajagiga katta zarar yetkazishi butun jahon hamjamiyatini tashvishga solmoqda. Shuning uchun ham bu falokatga qarshi kurash hozirgi kunda yer maydonidagi global muammolardan biriga aylandi. Asr vabosiga qarshi kurashish barchamizning ishimiz. O'zini shu yurt farzandi deb bilgan har bir fuqaro bu harakatdan chetga chiqmasligi kerak. Bu jarayon umummilliy kurashga aylanishi kerak. Shundagina minglab yoshlarning kelajagini, oilalarimiz tinchligini asrab-avaylaymiz. Jamiyat taraqqiyotining zamonaviy bosqichining o'ziga xos shart-sharoitlari, aholining katta qismini ijtimoiy yo'qotish giyohvand moddalar iste'moli dinamikasining o'sishiga olib keladi. Turli sabablarga ko'ra mavjud dori-darmonlarga qarshi chora-tadbirlar tizimi barqaror emas va haqiqiy holatga mos kelmaydi. Vaziyatning asosiy xususiyati shundaki, giyohvandlik muammosi yosh avlod o'rtasida tobora keng tarqalmoqda. Ijtimoiy normalar o'zaro suhbatlar, muayyan vaziyatda ogohlantirishlar, axloqiy tarbiya, ibodat, ibrat, turli marosim va tadbirlarda yoshlarga singdiriladi. Shu tariqa jamoat joylarida yoki xoli qolganda o'zimizni qanday tutishimiz kerakligi chizib beriladi. Hatto farzandimizni qaysi paytda suyib erkalab, qaysi paytda his-tuyg'ularimizni yashirishimiz kerakligi ham belgilab qo'yilgan. Mabodo amal qilmay ko'ring-chi, "Bolani beshikda suysang yarashar, xotinni..." degan maqol qulog'ingiz tagida yangraydi.

Ijtimoiy normalar jamiyatdagi muayyan muammolarni hal etish uchun ham vujudga keladi. Maqbul yechim topilgach esa, o'z-o'zidan unutiladi. Ijtimoiy normalarning o'zgarishiga ommaning hayotiga ta'sir etadigan katta voqea-hodisalar, siyosiy rejimning qarorlari ham ta'sir qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Каримова Л.И. Социальная психология и реклама: Учебное пособие для вузов. Тошкент.: Издательскополиграфический творческий дом им. Г.Гуляма, 2004. -С. 20.
2. Лисовский. В.Т Сотсиология молодежи. Учебник. /Под ред.. СанктПетербург, 1996. -С. 14.
3. Иваненко С.П. Проблемы социализации современной молодежи. Оренбург, 1999. -С. 23.